

ZN.K.5183.20.2024.KB

Koszalin, dnia 20 lutego 2024 r.

**Parafia Rzymskokatolicka
pw. św. Jana Chrzciciela w Łeknie
Łekno 11
76-037 BĘDZINO**

Dotyczy: wydania zaleceń konserwatorskich dla zabytku: Kościół parafialny pw. sw. Jana Chrzciciela w Łeknie, dz. nr 21, obręb 0014 Łekno, jednostka ewidencyjna 320901_2.0014.21 dotyczących konserwacji oraz restauracji renesansowych witraży oraz przeszkleń a także opracowania dokumentacji technicznej w zakresie kompleksowego remontu konserwatorskiego.

Odpowiadając na pismo z dnia 11.10.2024 r. (data wpływu 12.10.2024 r.), Zachodniopomorski Wojewódzki Konservator Zabytków w Szczecinie działając na podstawie art. 27 Ustawy z dnia 23.07.2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 682 ze zm.), przekazuje następujące zalecenia konserwatorskie:

1. Przyjmuje się, że kościół w Łeknie został wybudowany w XV w. jako czteroprzęsłowa sala z trójbocznym zamknięciem od strony wschodniej, nakryta sklepieniem krzyżowo-żebrowym. Od strony zachodniej dobudowano do niego nieco szerszą wieżę. W XVI w. kościół został powiększony od strony południowej o obszerną kaplicę nakrytą sklepieniem gwiazdzistym. Miejscowość, wzmiankowana już w 1277 i 1288 r., należała kolejno do klasztoru benedyktynek w Kołobrzegu i klasztoru cystersów Darguniu. Brak badań i źródłowych wzmianek nie pozwala ustalić, czy miejscowość posiadała własną świątynię w XIII i XIV w. W 1512 lub 1513 r. Łekno odkupił od cystersów biskup kamieński Martin Carith, i odtąd miejscowość należała do dominium biskupów kamieńskich. W 1544 r. zmarł w nim ostatni kamieński biskup Erasmus von Manteuffel, a miejscowości przeszła na własność książąt zachodniopomorskich. W 1592 r. książę Kazimierz IX (1574-1602) wznosił nad jeziorem Baster See letnią rezydencję, a kościół w Łeknie przekształcił w świątynię rezydencjonalną. Rozbudowa kościoła w Łeknie w XVI w. była zapewne związana z częstą obecnością biskupów i książąt zachodniopomorskich oraz ich dworzan, którzy ufundowali m. in. ołtarz z 1588 r. (znajdujący się obecnie w katedrze w Koszalinie) oraz unikalny zespół 23 renesansowych witraży zachowanych do dziś w sześciu oknach, z datami w umieszczonych w inskrypcjach niektórych kompozycji: 1577, 1578, 1590 oraz 1644. W 1789 r. po uderzeniu pioruna odbudowano górną kondygnację wieży kościoła. W XIX w. (1852 r.) kościół poddano tzw. regotyżacji. Zbudowano nowy chór muzyczny, a w 1889 r. ufundowano zegar, którego

mechanizm dotąd znajduje się na górnej kondygnacji wieży. W 1904 r. wykonano nową terakotową posadzkę i wymalowano wnętrze. W okresie powojennym kościół wielokrotnie remontowany. W 1962 r. w kościele miał miejsce pożar, w wyniku którego częściowo spłonął ołtarz z 1588 r., a w noc sylwestrową 1980/81 spłonęła część wieży. W latach 1983-86 przeprowadzono kolejną regotyzację, podczas której zamieniono ścian tynki i lepik, oraz odbudowano dach wieży. Przeprowadzono naprawę wieży dachowej i wymieniono pokrycie dachu z łupka (wieża) i dachówki karpieńskie (nawowy i kaplica), na blachę miedzianą. W 1993 r. od strony południowej dobudowano zakrystię. Przeprowadzono renowację szklenia okien, podczas której renesansowe witrażyki zostały przemieszczone, zmieniono także ich kompozycje w polu każdego okna.

2. Kościół wpisany został do rejestru zabytków pod numerem 141 decyzją z dnia 27 kwietnia 1957 r. w obrysie murów zewnętrznych, przepisany do księgi Rejestru woj. zachodniopomorskiego pod nr A-1915, i podlega ochronie prawnej na podstawie art. 7 pkt 1 Ustawy z dnia 23.07.2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 282 ze zm.). Otoczenie kościoła stanowi założony w średniowieczu dawny cmentarz przykościelny, ujęty w wojewódzkiej ewidencji zabytków. Zespół 23 witraży XVI-wiecznych w sześciu przeszkleniach witrażowych otworów okiennych w Kościele parafialnym w Łęknie został wpisany do rejestru zabytków ruchomych pod nr 128/B decyzją z dnia 10.09.1974 r.
3. Zgodnie z art. 36 ust. 1 cytowanej ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, prowadzenie badań i prac konserwatorskich, prac restauratorskich, robót budowlanych, umieszczanie urządzeń technicznych i podejmowanie innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, wymaga uzyskania pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków w formie decyzji administracyjnej. Druki wniosków o wydanie pozwolenia wraz z niezbędnymi informacjami można pobrać na stronie internetowej www.wkz.szczecin.pl (druki dla Delegatury w Koszalinie). Prowadzenie robót budowlanych przy zabytku ujętym w wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków, wymaga uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków na podstawie art. 39 ust. 3 ustawy z dnia 07.07.1994 r. Prawo budowlane (tj. Dz.U. z 2023 r. poz.775 ze zm.) w trybie art. 106 KPA.
4. Podczas przeprowadzonych wizji lokalnych stwierdzono, że kościół znajduje się w złym stanie zachowania, i wymaga pilnej interwencji budowlano-konserwatorskiej. W stanie zagrażającym bezpieczeństwu ludzi i mienia znajduje się korona murów wieży, oraz konstrukcja więźby hełmu nad wieżą. Mury zewnętrzne z dużymi ubytkami, destrukcją i dezintegracją cegieł i spoin, pęknięciami, zawilgoceniem, oraz korozją biologiczną. Kościół wybudowany na wzniesieniu, od dawna boryka się z problemami natury konstrukcyjnej. Już w XVII/XVIII w. w ścianie południowej kaplicy zamurowano okno i dobudowano masywne przypory; ślady ingerencji budowlanych widoczne są także na ścianach wewnętrznych kościoła. Więźba dachowa nad nawą została przebudowana z obniżeniem spadku połaci i wtórnym

wykorzystaniem elementów konstrukcyjnych, nosi ślady licznych napraw. Na drewnianych elementach konstrukcyjnych i wyposażenia widoczne są liczne ślady aktywnie żerujących drewnojadów (kołatka domowego, kołatka upartego, spuszczela pospolitego) oraz porażenia przez grzyby domowe (w tym strocza łzawego) i pleśniowe. Pokrycie dachowe z blachy miedzianej nieuszczelne, zwłaszcza na wieży. W opracowanej na zlecenie ZWKZ w 2021 r. przez rzeczoznawcę budowlanego mgr inż. Zbigniewa Kocura „Ekspertyzie technicznej stanu zachowania z opinią konserwatorską, Obiekt: Kościół parafialny pw. św. Jana Chrzciciela w Łęknie, gmina Będzino, 76-037 Będzino Łęknio 11, Kategoria obiektu budowlanego: X (...)”, **ogólny stan techniczny obiektu został oceniony jako zły**. Ustalono, że w stanie **katastrofalnym/złym** znajdują się fundamenty i ściany kościoła, z licznymi zarysowaniami i pęknięciami świadczącymi o nierównomiernym osiadaniu kościoła. W stanie technicznym **złym/katastrofalnym** znajdują się także stropy i konstrukcja hełmu wieży, ceramiczne nadproża otworów głosowych wieży, korona murów i lico ścian zewnętrznych wieży. W stanie **dostatecznym/złym** znajdują się sklepienia w nawie i prezbiterium, więźba dachowa nad nawą, posadzka, schody, pokrycie dachowe. Drewniane elementy konstrukcyjne są silnie porażone przez aktywnie żerujące drewnojady (kołatka domowego, kołatka upartego i spuszczela pospolitego); ponadto drewno i mury są porażone mykologicznie przez grzyby domowe (w tym strocza łzawego) i pleśniowe. Zgodnie z zaleceniami ekspertyzy, **„W celu usunięcia stanu zagrożenia dla bezpieczeństwa i zdrowia ludzi i mienia w trybie pilnym należy ogrodzić i wyłączyć z użytkowania teren wokół wieży”, oraz „w trybie pilnym przeprowadzić kompleksowy remont budowlano-konserwatorski całego budynku.”**

5. Przeprowadzone wizje lokalne wykazały ponadto, że stan zachowania bezcennego zespołu 23 XVI-wiecznych witraży związanych z mecenatem Książąt Zachodniopomorskich, oraz przeszkleń okien kościoła w Łęknie jest bardzo zły. Według „Programu prac konserwatorskich i restauratorskich i restauratorskich dla sześciu przeszkleń witrażowych z 23 XVI-wiecznymi emaliowanymi witrażami z kościoła pw. św. Jana Chrzciciela w Łęknie” opracowanego w październiku 2022r. przez dr hab. Marcina Czeskiego i mgr Katarzynę Czaja – Arkabus, Pracownia Konserwacji i Restauracji Witraży Katedra Konserwacji i Restauracji Ceramiki i Szkła, Wydział Ceramiki i Szkła Akademia Sztuk Pięknych im. Eugeniusza Gepperta we Wrocławiu, na taki stan złożyło się wiele czynników, w tym m. in. działanie czynników atmosferycznych: *„Zarówno kontur, który wyznaczał niegdyś główne linie rysunku, jak i lawunkowo opracowany światłocień, czy barwne emalie nałożone na odwrocie, uległy poważnym uszkodzeniom, spowodowanym nie tylko działaniem wilgoci, ale również temperatury. Gdziekolwiek warstwy te są całkiem nieczytelne i nieodwracalnie uszkodzone. Nieodpowiednie warunki negatywnie wpłynęły także na stan ołowianych szprosów. Szeroki ołów będący częścią podziałów kwater, a także okalający malowane emalią szkła, poza licznymi spękaniem, jest uszkodzony mechanicznie. (...) Siatki ołowiane są poważnie wypaczone, niezdolne do dalszego utrzymywania szkła w jednej płaszczyźnie, z niekompletnymi wiatrownicami. W wielu*

miejscach kwatery są odspojone od mocno skorodowanych płaskowników, będących jedyną podporą i elementem mocującym witraż w oknie. Wynikiem nieodpowiedniego montażu są prześwity w obramieniu, co grozi osuwaniem się, dalszym wypaczaniem, a w ostateczności spękaniem zabytkowych szkielek i wypadnięciem kwater z okna. W miejscu jednej z kwater pozostały jedynie szczątki przeszklenia romboidalnego. (...) Ponadto, dużym problemem jest ekspozycja kruchych, zabytkowych szkielek na silne działanie wiatrów. Przeprowadzona we wrześniu 2022 r. ocena zagrożenia wskazuje, że witraże narażone są na silne podmuchy wiatru, które powodują ich wpychanie do wnętrza kościoła. Brak kitu szklarskiego, który wykruszył się z przestrzeni pomiędzy szkiełkami a ołowiem, powoduje, że szkielek wpadają w silny rezonans. Osłabione ołowiane siatki nie stanowią odpowiedniego stelaża dla zabytków, co w połączeniu z napierającym wiatrem może powodować nowe spęknięcia struktury szkielek. (...)” W związku z powyższym konieczne jest przeprowadzenie w trybie pilnym prac konserwatorskich i restauratorskich o charakterze ratunkowym, pozwalających na utrwalenie i zachowanie wartości historycznej, artystycznej i naukowej tego niezwykle cennego zespołu witraży, o zakresie ustalonym w decyzji ZWKZ nr 255.2023.K z dnia 05.04.2023 r. znak ZN.K.5142.15.2023.KB,DR.

Przed i w trakcie prowadzenia prac konserwatorskich przy witrażach, należy uwzględnić następujące zalecenia konserwatorskie:

- a) Należy wykonać inwentaryzację oraz przeprowadzić badania konserwatorskie i architektoniczne przy glicach, ościeżach, laskowaniach i kształtkach okiennych - indywidualnie dla każdego otworu okiennego oraz opracować program prac konserwatorskich dla ceglanych ościeży z relikami pobiał i wypraw oraz dla elementów metalowych (badania konserwatorskie przeprowadzone w 2021 r. na zlecenie ZWKZ wykazały obecność relików pobiał w uskokach gliców okiennych);
- b) Należy przeprowadzić badania ustalające pierwotną lokalizację kwater witrażowych i sposobu szklenia okien, w celu ich prawidłowego, umieszczenia w historycznej lokalizacji po przeprowadzeniu prac konserwatorskich;
- c) Należy opracować w uzgodnieniu z ZWKZ projekt ramy i szklenia zewnętrznego indywidualnie dla każdego otworu okiennego; zaleca się szklenie bez powtarzania rysunku siatki ołowiowej;
- d) Do montażu przeszkielek zabezpieczających w glicie można przystąpić po uzgodnieniu z ZWKZ projektu opisanego powyżej w punkcie c), przeprowadzeniu badań konserwatorskich i architektonicznych oraz komisyjnym odbiorze prac konserwatorskich i restauratorskich przeprowadzonych w ościeżach okiennych i na istniejących elementach metalowych.

6. Prowadzenie prac restauratorskich, konserwatorskich i robót remontowych kościoła powinno poprzedzić opracowanie następujących badań i dokumentacji:

- A) Przeprowadzenie badań architektonicznych kościoła przez uprawnionego architekta spełniającego wymogi ustalone w art. 37d ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami;
- B) Przeprowadzenie badań konserwatorskich (w tym badań petrograficznych i stratygraficznych, badań na okoliczność występowania bakterii nitryfikacyjnych)

oraz opracowanie na ich podstawie programu prac konserwatorskich dla ścian zewnętrznych i wewnętrznych oraz posadzki przez dyplomowanego konserwatora zabytków spełniającego wymogi określone w art. 37a ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami;

- C) Przeprowadzenie kwerendy i badań materiałów archiwalnych, ikonograficznych i historycznych;

Rozpoznanie historii obiektu na podstawie kompleksowych badań historycznych, architektonicznych i konserwatorskich jest niezbędne do podjęcia właściwych rozwiązań projektowych. Kościół w Łeknie wyróżnia się wśród innych zachowanych średniowiecznych świątyń m. in. sposobem przesklepienia całego wnętrza, programem wystroju elewacji wieży nawiązującym do najwybitniejszych dzieł pomorskiej architektury, wysoką jakością techniki murarskiej i stosunkowo znaczną ilością detalu wykonanego z kształtek profilowych. Duża kaplica boczna, otwarta na nawę dwoma arkadami, nie ma analogii wśród pomorskich kościołów. Te i wiele innych elementów zasługują na pełne rozpoznanie historii i proveniencji kościoła;

- D) Opracowanie programu prac konserwatorskich dla stolarki drzwiowej i ślusarki, dzwonów, mechanizmu zegarowego, elementów metalowych, empyry i prospektu organowego, przez dyplomowanego konserwatora zabytków spełniającego wymogi określone w art. 37a ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami;
- E) W oparciu o przeprowadzone badania konserwatorskie, architektoniczne i historyczne, opracowanie i uzgodnienie z ZWKZ projektu przywrócenia historycznego wystroju i kolorystyki wnętrza;
- F) Opracowanie projektu konserwacji i restauracji instrumentu organowego;
- G) Zaleca się opracowanie projektu remontu/wymiany instalacji elektrycznej i odgromowej oraz instalacji sygnalizacji pożaru i włamań, we współpracy z konserwatorem zabytków opracowującym program prac konserwatorskich dla murów kościoła;

- H) W zakresie ogrzewania, zaleca się zaprojektowanie systemu grzewczego umożliwiającego utrzymanie stabilnej temperatury we wnętrzu;
- I) Dla otoczenia, zaleca się opracowanie oceny stanu zdrowotnego drzewostanu przez specjalistę ds. zieleni oraz programu cięć pielęgnacyjnych i ewentualnych nasadzeń uzupełniających.
- J) Wykonanie analizy statyczno-wytrzymałościowej dla wymiany pokrycia dachowego z blachy na pokrycie ceramiczne;
- K) W oparciu i z uwzględnieniem wyników ww. badań, opracowanie kompleksowego projektu budowlanego konserwacji, restauracji i remontu kościoła. Przy opracowywaniu projektu należy uwzględnić następujące zalecenia konserwatorskie:**
- a) Zaleca się przywrócenie historycznego pokrycia dachu nad korpusem nawowym, prezbiterium i kaplicą z dachówki karpiówki o grubości i barwie zbliżonej do dachówki średniowiecznej, kładzionej w rybią łuskę;
  - b) Zaleca się przywrócenie historycznego pokrycia dachu hełmu wieży z kamiennego łupka;
  - c) Zaleca się rekonstrukcję historycznego zwieńczenia wieży, nawy i kaplicy (krzyże, wietrzniki) na podstawie materiałów ikonograficznych;
  - d) Do wszelkich napraw i uzupełnień zaleca się stosowanie materiałów o analogicznych właściwościach, parametrach, barwie ustalonych na podstawie badań;
  - e) W związku ze skażeniem mikrobiologicznym i mykologicznym ścian i drewnianych konstrukcji wewnętrznych, zaleca się przeprowadzenie dezynfekcji oraz dezynsekcji całego obiektu w okresie wylęgu owadów metodą fumigacji, a także zabezpieczenie drewna trójfunkcyjnymi preparatami grzybo-, owado- i ogniochronnymi, przeznaczonymi do stosowania w pomieszczeniach przeznaczonych na pobyt ludzi.
  - f) Do czyszczenia murów zaleca się stosowanie metod najmniej inwazyjnych (np. metody ablacji laserowej, czyszczenie parą wodną itp.);
  - g) Zaleca się przeprowadzenie analizy skuteczności istniejącego systemu rynien i rur spustowych oraz opracowanie systemu odprowadzenia wód opadowych zapewniającego zrzut wód opadowych poza obręb fundamentów;
  - h) Zaleca się przeprowadzenie reprofilacji terenu wokół kościoła z wyprowadzeniem prawidłowych spadków w kierunku od murów obwodowych na zewnątrz.

Z up. ZACHODNIOPOMORSKIEGO
WOJEWÓDZKIEGO KONSERWATORA ZABYTKÓW
Kierownik Delegatury w Koszalinie

mgr Dorota Haczekowska

Załączniki:

1. „Ekspertyza techniczna stanu zachowania z opinią konserwatorską. Obiekt: Kościół parafialny pw. św. Jana Chrzciciela w Łęknie, gmina Będzino. Adres: 76-037 Będzino Łekno 11, Kategoria obiektu budowlanego: X. Pozostałe dane adresowe: Nazwa i numer obrębu ewidencyjnego: Będzino 0014, Numer działki ewidencyjnej: 21, Jednostka ewidencyjna: 320901_2.0014.21” – 1 egz.

Otrzymują:

1. Adresat
2. Diecezjalny Konserwator Zabytków, Kuria Biskupia Koszalińsko-Kołobrzeska,
ul. Ks. kard. S. Wyszyńskiego 25, 75-062 Koszalin (bez załącznika)
3. a/a